

FÁY MIKLÓS:

Jágó Mérge

Fogy a lemeztársaságok száma, amelyek számára *Placido Domingo* még nem vette föl Verdi operáját, a *Otellót*. Az ifjúkori RCA, az érett EMI kiadvány után most jött el az időskori Deutsche Grammophon lemez ideje. Egy hosszú pálya, egy szerep, és történetének legjelentősebb éneke, tapasztalatok, leszűrt, végső mondanivaló... Szó sincs róla, szerencsére szó sincs róla. Tiszteletes művészeket hallunk. Az új *Otello* problémás lemez.

A karmester a koreai *Myung-Whun Chung*, aki becsületet hangzásra bírja — akkor még — saját zenekarát, a Bastille Operát. Chung maga rendkívül nehéz helyzetben volt Párizsban, állandó támadások közepette. Azóta már el is vesztette a csatáját, el kellett jönnie. Nagy lehetett a kísértés egy szolid, kockázatmentes, megbízható kíséretre. Nem azt tette. Végig saját nézőpontját hangsúlyozza. A végeredmény nem mindig meggyőző, részleteiben ugyan kidolgozott, de tempóiban sokszor kiszámíthatatlan és vitatható. Gyakran élettelenek a helyzetek, nincs meg a folyamatosság, a feszültség hirtelen esik vagy szökik, s az énekesek mintha nem is együtt dolgoznának, annyira különböző az indulatuk, intenzitásuk. Súlyosan hi-

bás ebben a Desdemónát éneklő *Cheryl Studer*, aki inkább törődik a pusztá hang szépséggel, mint bármi mással. Onnagya iránti részvét nélkül fogadja el az igazságtalanságot, tűri el a halált. Száraz, hűvös a teljesítménye, bár a Fűzfadal így is megejtően tiszta.

Sergei Leiferkus Jágóját könnyű megérteni, el lehet fogadni és nem kell nagyra tartani. Nem Verdi, inkább Shakespeare gonosz emberét játssza, a kisstílűségben zseniális gazfickót. Bizonyos fokig rá van erre kényszerítve: maga a hang jó és erős is, de nem igazán jelentős. Üresen szól meg a Credo, az a részlet, amelynek a drámában nincs megfelelője. *Leiferkus* Jágójának nincs negatív hitvallása, nincs tudatos hitetlensége sem, csupán alantas céljai vannak. Bosszút akar állni *Cassión*, tönkre akarja tenni *Otellót*, intrikákkal, fülbe súgásokkal. A piszkos munkát véggezzék csak el a hatalmasságok.

Persze, mindenki csak mellékszereplő *Domingo* mellett, aki — újra mondom — nem valami klasszikus, nagy *Otello* alakítással áll elő, hanem a szerepnek egy általa ilyen mélységig még ki nem dolgozott oldalát mutatja be. *Otello* egyetlen igazi baja itt az öregség. Már nem a diadal-

mas hős, csupán a sokadik csatáját nyerő hivatásos hadvezér. Az „*Esultaté*”-ban először használja *Domingo* a könnyített változatot. A nép örjögjön, ha akar, de számára mindez már nem igazán fontos. *Otello* haza akar menni. Nem a vad szerelmeskedésre vágyik, csak egy kis pihenésre a szeretett nő mellett.

Jago jól rombol. Nem a féltékenységét ébreszti föl a mórnak, hanem a bizalmát veszi el. Nem egy eleve meglévő tulajdonságot növeszt betegesre, hanem *Otello* életének értelmét teszi kétségesé. Kirúgja a mór alól a világot. *Otello* szinte hisztérikusan sikít föl a kettős csúcspontján — jellemző *Domingóra*, hogy a végleges változatban is meghagyta ezt a nem túl szép hangot. Fontos pillanat: a világ vége, de legalábbis a történeté. Nincs megoldás, nem segítene, ha még időben kiderülne, hogy *Desdemona* ártatlan. Most ártatlan. De legközelebb... Ez a Jago keverte méreg. Földolgozhatatlan, leküzdhetetlen *Otello* számára. Innen kezdve már csak menni kell előre, a nászágyból lett ravatal felé. Halott menyasszony mellé fekvő, öreg, halott völgyény. *Otello* volt. Elfáradt. Ringasd el, oh halál.

(Verdi: *Otello* - Deutsche Grammophon, 1994)

Zene

KÁNTOR ZSOLT:

Szalay-etűd

A papírlapok közötti hőésésből gallyak nyúlnak az ég felé. Mintha már elérnék a Holdat, mintha belenőnének a végtelen (kék) csipkéibe. Beleakadnak az árnyakba, átlyukasztják az ébrenléletet, pirkad, ahogy sűrűsödik a butéliában az óbor, vonalakat húz a szobafalakra a fény, a napsütéstől belobban az ima, az emlék, a hálaadás. Élünk vagy elejtjük, hogy élünk? Visszabújva az álomba, mint édeskes nemléte, megmártóznak a transzcendenciában, a kegyelem langyos hab, bevonja a múmiákat, akik (vagyunk) tollhegyek, ceruzák hegyéből pattantak evilági létre, beleolvadva lélegzetvételeinkbe, félelmeinkbe, vágyainkba. Rajz, mosolygó mítosz, a legemberibb mű, amit kezek dajkálnak, gondolatok zuhannak a fehér lapra, ág-bogas csenek, hajszálakból szőtt lények. Széthajtogatott idő, mit csomagolsz minden vízcseppbe, az Örökléte?

GÖTZ ESZTER:

Házimozi

Holdbanéző

Éppen huszonöt éve, 1969 novemberében lépett az ember először idegen bolygó felszínére. A Hold „meghódítását” akkoriban, a modernista öntetszelgés tetőfokán, az antik tragédiáktól kölcsönzött pátoz kísért. Szophoklész kétes dicshimnusz a teremtés koronájáról túl gyakran hangzott fel, és nem elég iróniával ahhoz, hogy ma is vállalni lehessen. Huszonöt év alatt a technika bámulatos fejlődésébe anyira belefáradtunk mi is, maga a Föld is, hogy ellenpontként sötét, ösvilági ragályok, és valami egészen nagyszabású lebutulás vett erőt az emberi fajon. Így aztán közömbösre tompult tekintettel nézzük végig *Robert Altman* 1968-as *Visszaszámlálás* című filmjét, amelyben vernei jóslatokba bocsátkozott, és egy évvel a tényleges Holdra szállás előtt lebonyolította a filmvásznon ugyanazt, nagyjából ugyanúgy.

Altman előszeretettel bombázza a hollywoodizmust dokumentum-játékfilmjeivel, még akkor is, ha azok a kelleténél hosszabbra és unalmasabbra sikerednek. Az űrhajózás jegyében feltehetően bevette magát a NASA rejtelseibe, mert a mozi meglepően sok olyan információt ad, amelyről az ember azt hinné, akkoriban hétpécseletes hadiitokként őrizték a Nagy Ellenség elől. A történet egy sci-fibe oltott szappanopera fordulatai közé ágyazza a vérre menő szovjet-amerikai versengést: ki tud elsőnek embert juttatni a Holdra? Természetesen már a filmben is Amerika győz, mint ahogyan egy évvel később csakugyan ők léptek először a Holdra, és húsz év múltán sem az Egyesült Államok esett szét apró, zűrzavaros darabokra, mint a filmbéli szovjet űrhajó (láttnoki megfogalmazású szimbólum) a Hold kemény buckáin. De a demokrácia mindenkorai bajnoka igazságot szolgált: az amerikai űrhajós kiveszi halott szovjet kollégája kezéből a vörös zászlót, és a sajátjával együtt kitűzi a Holdra.

A hajdani mámor helyett *Robert Altman* filmje ma enyhe mélabút hoz. A néző, miután kibosszankodta magát a jó színészek pocskék játékán (a főszerepekben *Robert Duvall* és *James Caan*), arra gondol, hogy ugyanez az Amerika most buzgón segítkezik amputálni a volt szovjet hadi- és űrtechnika hídfőállásainak életveszélyes csonkjait. A nagy álm pedig, az emberiség megszabadítása saját maga vagy más bolygók által, egyelőre úgy látszik, a holdban van. De erről nem a technika tehet. (HBO)

SZITÁNYI GYÖRGY:

Rádió

Gyaloghagyaték

Két dolgról bárkit meggyőzött (-hetett) *Baka István* versműsora. Úgy mint: szép versekből összeállított műsor nem feltétlenül unalmas produkció, még akkor sem, ha maga a költő mondja a verseit, továbbá akár ötperces interjú is elegendő, ha intenzív. Ha így folytatja a *Hallójárat*, alcíme szerint *Az irodalmi szerkesztők műsora*, talán a pénzosztók is meggyőzhetők lesznek, hogy nem kell mindig és mindenáron reklámvonzó műsort kiagyalni.

A *Bán Magda* gondozásában készült *Baka*-műsor (és interjú) főbb műsoridőben, a *Tizenhat óra* előtt hangzott el, amiből arra következtettek, alkalmasint megérhetjük, hogy a beszéd médiuma, a nyelv művészetének is méltó gazdája lesz. Egyelőre gyanús a dolog, nem vagyok hozzászokva. És ahhoz sem, hogy magyar költő verse álorosz remek legyen. *Baka* *Tarkovszkij* fordításával kezdte műfordításainak javát. Egy helyett két félét töltött *Leningrádban*, ami bizonyos fokú empátia esetén átmenetileg orosz költővé teheti az érzékeny embert. Mivel a költő jól érzi magát szerepversekben, és — önvallomása szerint — teljesen beleéli magát a szerző szerepébe, semmi csodáltnivaló nem látok abban,

hogy e beleélés két irányban kezdett működni.

Így esett meg, hogy *Baka István* ál-műfordította magát, és egy metamorfózisra kiváltképp alkalmas napon *Sztyepán Pehotnij* lett. Átorosult *Gyalogos Istvánná*, ami azért logikus, mert a baka szó a bakancsból kurtult, a gyalogosok viseletéből. A műsor — a költő betegségére való tekintettel — *Pehotnij* nevű költőt költő testamentumaként hangzott el, és ebből következhet az is, hogy több *Pehotnij*-vers nem keletkezik. De semmi sincs kizárva: *Baka* napjainkban is oroszokat fordít, és ennek hatására bármi megtörténhet.

Címeit lefordította, és a magyar cím alatt az orosz is közétette. Játék? Az. Kitalálta *Mását* is, akivel kapcsolatban megemlítem, hogy a költő hiába húzza össze magát, a lány hiánya *ki-lóg a takaró alól*. Ehhez hasonló erejű és szépségű képekkel írott verseinek füzere volt a háromnegyedórás műsor, amelyen érezhető nyomokat hagytak — nyílt utalásként is — fordításai.

Mégsem paródia, amit *Baka* művel. Ha egymásról szólnak könyvei, ha nem, stílusbravúrok során a maga élményeinek plasztikus, nem egyszer megrendítő újratemetései az el-

hangzottak. Amikor időmértékes ritmusra váltott, versmondóként nyújtott teljesítményt a forma értékeinek mértéktartó előadásával.

Az interjúban elmondta, hogy „elég könnyen” bele tudja magát élni a fordítandó költő szerepébe. Beleélte magát abba is, hogy profi versmondó. Némely versek befejezésekor mégis hiányoltam a kellő rutint. Befejezni külön tudomány, és a megtévesztően tiszta szövegmondással, illetve a majdnem ugyanannyire ritka pontosságú előadásmóddal olykor ellenkezett a hatásos befejezés mellőzése. Mindenesetre meglepett, hogy ő maga mondta így a verseket.

Az interjú a költő szegedi lakásán készült, nem stúdió körülmények között, de *Darvasi László* jelenlétében, és ez valamiféle közreműködést vagy bedolgozást is jelent, viszont nem derült ki, hogy konkrétan mit. Pedig érdekelt volna, mert a műsor készítői között őt is megemlíttették. A visszhangos, háttérzajos beszélgetés jócskán elkülönült a versző hangzásának minőségétől, és ez nem tett jót a műsornak, bár biztosan megvan a maga elégséges oka.

(*Hallójárat* - november 12., *Kossuth*, 15.05; *ism.*: nov. 15., *Bartók*, 17.00)